

УДК 331:339.137:332.1

Корейба І.І., аспірант*

Запорізький національний технічний університет

АНАЛІЗ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ

Анотація. У статті досліджено динаміку основних показників трудового потенціалу Запорізької області. Наведено SWOT – аналіз стану трудового потенціалу області, з якого видно, що існують проблеми, які потребують ефективного вирішення. На основі проведеного SWOT – аналізу запропоновано шляхи покращення стану трудового потенціалу Запорізької області.

Ключові слова: трудовий потенціал, освіта, міграція, економічна активність населення, конкурентоспроможність, регіон

JEL code classification: 011, 015

Koreiba I.I., postgraduate

Zaporizhzhia national technical university

ANALYSIS OF LABOUR POTENTIAL ZAPORIZHZHYA REGIONS AND WAYS FOR ITS IMPROVEMENT

Summary. In a competitive market economy in the socio-economic sphere, the role and importance of the employment potential of the intellectual development of people, education, health, culture and other creative abilities. By developing an innovative model of human development that is socially oriented, raises an important question most perfect knowledge and research of labor potential features of the dynamics of its components, the process of its formation and use. Building a national development model is accompanied by relentless worsening demographic component of labor potential, disappointing migration, declining living standards. In recent years the situation with the formation of, efficient use and reproduction of labor potential has not changed in a positive way.

The article explored the dynamics of the key indicators of the labor potential of Zaporizhzhya region. An SWOT - analysis of the employment potential of the region. Which shows that there are problems: loss of population; prospects decline and disappearance of villages; negative natural increase; "Brain drain"; reducing the number of educated personnel; decrease in economic activity. Given the problems reasonably ways improve the employment potential of Zaporizhzhya region, foster the middle class population; increase and support products of natural origin; promote healthy lifestyles; development and implementation of programs of economic development of depressed areas; facilitate the involvement of investment funds; the development of educational network in rural areas; construction and maintenance of rural roads and others.

With an integrated approach to the improvement of the employment potential of Zaporizhzhya region using the proposed routes of the region will be able to significantly improve the existing employment potential and improve competitiveness in the future.

Keywords: labor potential, education, migration, population, economic activity, competitiveness, region.

Постановка проблеми. В умовах конкурентної ринкової економіки в суспільно-економічній сфері зростає роль і значення трудового потенціалу, рівня інтелектуального розвитку населення, його освіти, здоров'я, культури, творчих та інших здібностей. Особливого значення в соціально-орієнтованій інноваційній моделі людського розвитку набуває питання досконалого дослідження й пізнання трудового потенціалу, особливостей і динаміки його складових,

процесу його формування та використання. Хоча в останні роки спостерігається тенденція до економічного зростання, ситуація з формування, ефективного використання та відтворення трудового потенціалу не змінилась на краще, що спричинено невпинним погіршенням основних його складових: негативною демографічною складовою трудового потенціалу, негативними міграційними процесами, зниженням рівня життя населення.

* Науковий керівник - Карпенко А.В., к.е.н., доцент

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «трудовий потенціал» з'явилося в економічній науці та засобах масової інформації в 70-ті рр., а в науковий обіг увійшло у 80-ті рр. ХХ ст. [1]. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених присвятили свої роботи дослідженню питання трудового потенціалу. Методологічна база дослідження трудового потенціалу була закладена ще у творах представників класичної політекономії А. Смітта, Д. Рікардо. Глибоке вивчення природи праці здійснив у своїх роботах К. Маркс, що дало змогу йому розвинути трудову теорію вартості [2]. У напрямі створення концепції людського капіталу найбільше визнання отримали роботи Р. Беккера, Я. Мінсера, Т. Шульца [3]. Інтерес до проблем трудового потенціалу значно збільшився в контексті сучасних світових економічних трансформацій. Окремі аспекти трудового потенціалу аналізували такі науковці, як І. Бажан, В. Щербак, Н. Слівінська, Т. Перехрест та ін. [4]. Проте питання формування та використання трудового потенціалу на регіональному рівні й досі є не повністю вирішені та потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в дослідженні стану основних по-

казників розвитку трудового потенціалу Запорізького регіону та розробці шляхів його покращання.

Виклад основного матеріалу. Запорізька область є одним з провідних регіонів України, які складають основу її економічного й трудового потенціалу. В області зосереджені практично всі основні галузі промисловості, серед яких вагоме місце посідають електроенергетика, металургія, машинобудування, металообробка та хімічна промисловість. Основою промисловості регіону є металургійний комплекс, де виробляється 17,7% загального державного обсягу сталі та 17,5% готового прокату, енергетичний комплекс – 26,7% електроенергії країни [5].

Населення Запорізької області на кінець 2015 р. скоротилось у порівнянні з 2011 р. та досягло 1765,9 тис. осіб, що склало 4,1% всього населення України, у тому числі міського – 1362,3 тис. осіб (4,6%), сільського – 403,6 тис. осіб (3,0%). З кожним роком в області спостерігається тенденція до скорочення чисельності сільського населення у порівнянні з міським (за 2011-2015 рр. чисельність сільського населення зменшилась на 12,5 тис. осіб), що є причиною поступового занепаду сільських територій (рис. 1).

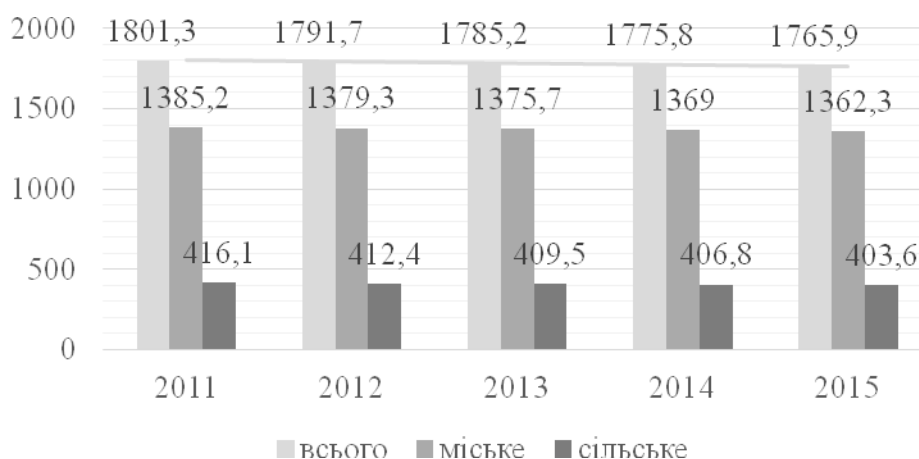

Рис. 1. Динаміка населення Запорізької області у 2011-2015 рр. за рівнем урбанізації
Джерело: складено за статистичними даними [6]

Ці процеси пов'язані з низьким рівнем життя на селі та відсутності можливості працевлаштуватись. Тобто, населення концентрується у містах, значна частина районів має відносно низький рівень урбанізації

(районні центри є невеликими містами чи селищами міського типу). Загалом рівень урбанізації по області дорівнює 77,1%, що є вищим за середній по Україні (69%). Більше 43% населення області (762,0 тис. осіб) ме-

шкає у м. Запоріжжі, яке є значущим промисловим центром і відіграє особливо важливу роль у соціально-економічному розвитку регіону.

Хоча в області спостерігається позитивна тенденція щодо зростання показників народжуваності, проте динаміка природного та міграційного приросту населення за останні 5 років має невтішні показники (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка природного приросту населення та міграції у Запорізькому регіоні у 2011-2015 рр.

Роки	Природний приріст, осіб	Міграційний приріст, осіб
2011	-8835	-812
2012	-7524	1099
2013	-8364	-1046
2014	-9060	-847
2015	-11487	-797

Джерело: складено за статистичними даними [6]

Негативний природний приріст населення за 2011-2015 рр. збільшився майже на 4 тис. осіб, що спричинено значним старінням населення і вищою у порівнянні з народжуваністю смертністю.

Динаміка міграційного приросту населення також характеризується негативною динамікою, хоча й значно нижчою. Незважаючи на щорічне зростання імміграції в регіоні міграційне сальдо залишається від'ємним. Такі тенденції пов'язані з беспо-

середньою близькістю регіону до зони АТО, а також із загальноекономічними проблемами, які вплинули на скорочення обсягів завантаження виробничих потужностей промислового сектору регіону.

Міграційні тенденції негативно позначаються на економічних показниках регіону, що впливає на щорічне скорочення чисельності економічно активного населення працездатного віку та спричиняє сильну градацію населення за віковими групами (рис. 2).

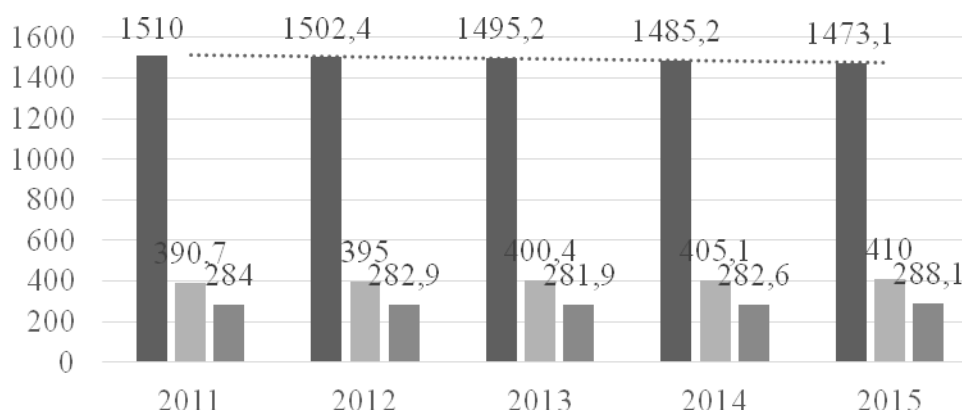

Рис. 2. Динаміка населення Запорізької області за віковими групами у 2011-2015 рр.

Джерело: складено за статистичними даними [7]

Відповідно за 2011-2015 рр. чисельність економічно активного населення скоротилась на 66,4 тис. осіб. Навіть підготовка молоді у закладах освіти не покриває повноцінно втрат від міграції.

Могутнім фактором кадрового та наукового забезпечення соціально-економічного розвитку регіону є вища школа Запорізької області, яка готує провідну частину трудового потенціалу (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка кількості трудового потенціалу у ВНЗ Запорізької області

Роки	Випущено фахівців з ВНЗ, тис. осіб.		Кількість аспірантів, осіб	Кількість докторантів, осіб
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації		
2011/12	3,0	20,5	950	41
2012/13	3,0	23,2	898	61
2013/14	3,1	21,2	809	64
2014/15	2,8	19,8	784	59
2015/16	2,5	17,4	890	77

Джерело: складено за статистичним даними [8]

Однак, в останні роки спостерігається тенденція до зменшення кількості випускників ВНЗ, аспірантів та докторантів.

На початок 2015/2016 навчального року мережа вищих навчальних закладів Запорізької області охоплювала 27 вищих навчальних закладів, з них 17 закладів I-II рівнів акредитації та 10 – III-IV рівнів акредитації, якими підготовлено 19,9 тис. студентів, тоді як у 2011 р. – 23,5 тис. студентів.

Проте, незважаючи на негативні зміни, в регіоні створюються умови для підвищення ролі наукової та інноваційної складової в економічному розвитку регіону. Основою регіонального розвитку, поряд із іншими

факторами, є трудові ресурси високого рівня кваліфікації. У 23 наукових організаціях (підприємствах) області науковою та науково-технічною діяльністю займаються 4750 осіб. Структура за секторами діяльності стабільна: більша частина їх (47,8%) відноситься до підприємницького сектору діяльності, 30,4% – до сектору вищої освіти, 21,8% – до державного [5].

На ринку праці регіону прослідковуються негативна динаміка економічно активного населення (табл. 3).

Протягом 2012-2013 років для показників ринку праці та зайнятості населення характерною була позитивна динаміка (рис. 3).

Таблиця 3

Економічна активність населення та чисельність працюючих у Запорізькій області

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічно-активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	891,9	882,6	879,6	844,8	825,5
Зайняте населення у віці 15-70 років (за методологією МОП), тис. осіб	827,4	821,2	821,9	773,5	745,1
Рівень зайнятості серед населення віком 15-70 років (за методологією МОП), %	60,4	60,6	61,3	58,2	56,4
Середньооблікова чисельність штатних працівників, тис. осіб	452,7	447,9	422,8	408,7	384,4
Чисельність безробітних (за методологією МОП), тис. осіб	64,5	61,4	57,7	71,3	80,4
Рівень безробіття серед населення віком 15-70 років (за методологією МОП), %	7,2	7,0	6,6	8,4	9,7

Джерело: складено за статистичним даними [9]

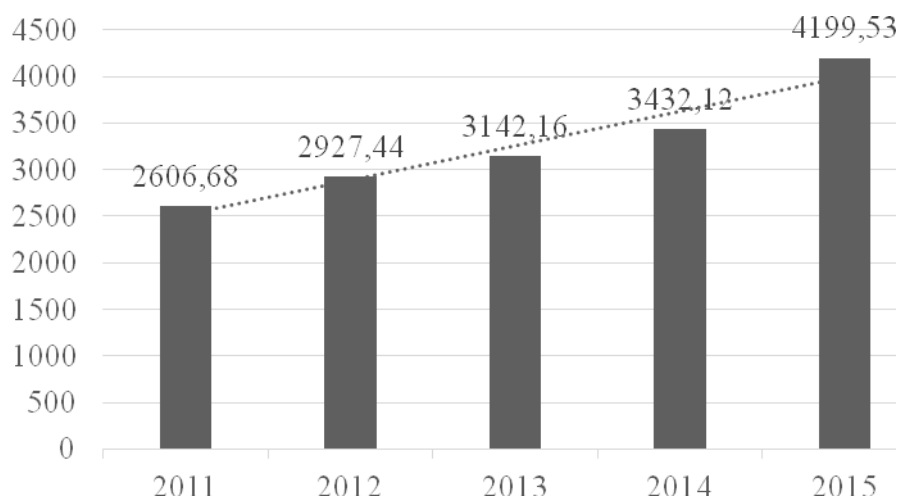

Рис. 3. Динаміка середньомісячної заробітної плати у розрахунку на одного штатного працівника у Запорізькій області у 2011-2015 рр.

Джерело: складено за статистичними даними [10]

Проте, у 2014 році внаслідок ускладнення політичної та економічної ситуації в Україні, скорочення промислового виробництва, стан ринку праці суттєво погіршився, хоч і залишився дещо кращим, ніж в середньому по Україні.

За підсумками 2015 року рівень зайнятості в області склав 56,4%, а рівень безробіття – 9,7%. Середньооблікова кількість штатних працівників становила 384,4 тис. осіб. За останні роки не відбулося суттєвих змін у структурі зайнятості області за видами економічної діяльності. Найбільшими за чисельністю та питомою вагою працюючих залишаються промисловість, торгівля та галузі бюджетної сфери: освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги.

Середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника області протягом 2011-2015 рр. зросла і в 2015 р. склала 4199,53 грн. За рівнем оплати праці область стабільно входить до першої п'ятірки регіонів України [6]. Найбільш високооплачуваними сферами професійної діяльності в області є промисловість (середньомісячна заробітна плата – 4531 грн.) і фінансова та страхова діяльність (4237 грн.), де заробітна плата перевищує середньообласний рівень в 1,2-1,3 рази. До найменш оплачуваних галузей економіки належать операції з нерухомим майном, будівництво,

оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, сфера адміністративного та допоміжного обслуговування, тимчасового розміщування й організації харчування, сільського господарства, мисливства, лісового та рибного господарства, де заробітна плата коливається у межах 60-69% від середньої по області [6].

Слід зазначити, що розрив між показниками зайнятого населення та чисельністю осіб, застрахованих у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, свідчить про суттєві обсяги нелегальної зайнятості. При цьому значно нижчим за середньогалузевий по Україні залишається рівень оплати праці у окремих видах економічної діяльності області. Так, в області у працівників фінансової та страхової сфери заробітна плата менша за середньогалузеву на 39,6% (область – 4237 грн., Україна – 7020 грн.), торгівлі – на 36% (2202 грн. і 3439 грн.), сфери операцій з нерухомим майном – на 33% (2069 грн. і 3090 грн.), будівництва – на 25,9% (2120 грн. і 2860 грн.), транспорту – на 13,8% (3246 грн. і 3768 грн.) [6].

Ситуація з формування та реалізації трудового потенціалу Запорізької області більш повно представлена у зведених результатах SWOT – аналізу (табл. 4).

SWOT – аналіз трудового потенціалу Запорізької області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Сприятливі умови для реалізації трудового потенціалу, оскільки регіон є одним з провідних та розвинених регіонів держави, у якому зосереджені головні галузі промисловості України 2. Високий рівень урбанізації, більший за середній по Україні 3. Позитивна тенденція до зростання народжуваності 4. Розвинена інфраструктура навчальних закладів 5. Починають створюватися умови для розвитку науково-дослідної діяльності в регіоні 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стабільна тенденція до скорочення чисельності населення 2. Перевищення чисельності міського населення над сільським, що в подальшому може спричинити занепад та зникнення села 3. Негативний природний приріст населення 4. Міграція населення, «відтік мізків». 5. Скорочення чисельності випускників ВНЗ, аспірантів, докторантів 6. Зниження економічної активності населення. Скорочення чисельності економічно активного населення працездатного віку, скорочення чисельності штатних працівників, зростання рівня безробіття, скорочення чисельності зайнятих економічною діяльністю. 7. Суттєві обсяги нелегальної зайнятості
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Всебічний розвиток провідних галузей промисловості 2. Підвищення привабливості села для проживання та праці 3. Підвищення мотивації до створення родини, сім'ї, народження дітей 4. Створення сприятливих соціально-економічних умов 5. Підвищення рівня оплати праці у деяких галузях економіки регіону 6. Стимулювання економічної активності населення 7. Створення сприятливих умов для офіційного працевлаштування 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Політична нестабільність та наближеність регіону до соціально напружених регіонів держави 2. Поглиблення макроекономічних негативних тенденцій 3. Недосконалість та нерозвиненість нормативно-правової бази 4. Природне скорочення працездатного населення

За результатами SWOT – аналізу запропоновано комплекс заходів для подолання та зменшення впливу слабких сторін трудового потенціалу (табл. 5).

Отже, для покращання стану формування та використання трудового потенціалу необхідно:

- подальше сприяння залученню додаткових інвестиційних ресурсів;
- розвиток освітньої мережі як сільських, так і міських територій та мережі студентських центрів праці;

- сприяння тимчасовому працевлаштуванню та стимулюванню волонтерства;
- моніторинг товарів природного походження та з вмістом ГМО;
- пропаганда здорового способу життя, культури, родини;
- розробка та виконання програм економічного розвитку депресивних територій;
- доступ всього населення до публічної інформації;

Шляхи покращення стану трудового потенціалу Запорізької області

Слабкі сторони трудового потенціалу Запорізького регіону	Шляхи подолання
Негативна динаміка зростання чисельності населення, природного приросту	Сприяння зростанню середнього класу населення. Збільшення та підтримка товарів природного походження та зменшення кількості товарів із вмістом ГМО. Пропаганда здорового способу життя, культури, родини.
Занепад села	Розроблення та виконання програм економічного розвитку депресивних територій. Сприяння залученню інвестиційних коштів, у т.ч. міжнародних, у розвиток сільських територій. Розвиток освітньої мережі сільських територій. Забезпечення доступу сільського населення до публічної інформації. Розбудова технологічної інфраструктури мережі Інтернет та провадження ІТ-технологій. Будівництво та ремонт сільських доріг.
Зменшення негативного впливу макроекономічних тенденцій, міграції,	Сприяння впровадженню на рівні територіальної громади дієвих механізмів демократії та безпосереднього народовладдя. Запровадження механізмів громадського контролю в усіх сферах діяльності органів влади.
Підвищення економічної активності населення, рівня освіченості	Розширення мережі студентських центрів праці. Сприяння тимчасовому працевлаштуванню. Стимулювання волонтерства, як етапу до майбутньої зайнятості. Залучення молоді до процесів формування та здійснення державної молодіжної політики, налагодження взаємодії та співпраці з органами влади. Проведення семінарів, тренінгів з розвитку лідерських та комунікативних навичок молоді. Підтримка суспільно корисної діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій. Підтримка підприємницьких ініціатив молоді.

- розбудова технологічної інфраструктури мережі Інтернет та провадження ІТ-технологій;

- будівництво та ремонт доріг;

- запровадження на рівні територіальної громади дієвих механізмів демократії та механізмів громадського контролю в усіх сферах діяльності органів влади тощо.

Створення сприятливих умов та реалізація перелічених комплексних заходів дасть можливість нарощувати чисельність середнього класу та покращити стан трудового потенціалу регіону.

Висновки. У статті досліджено динаміку основних складових трудового потенціалу Запорізької області (демографічної, міграційної та рівня життя населення) і на основі дослідження складено матрицю SWOT – аналізу. Визначено, що стан трудового потенціалу області погіршується з ряду при-

чин: скорочення чисельності населення; занепад та можливе зникнення села; негативний природний приріст; «відтік мізків»; зменшення кількості освічених кадрів; зниження економічної активності населення.

Обґрунтовано заходи з покращання стану трудового потенціалу Запорізької області: збільшення та підтримка товарів природного походження; пропаганда здорового способу життя; розроблення та виконання програм економічного розвитку депресивних територій; сприяння залученню інвестиційних коштів; розвиток освітньої мережі; будівництво та ремонт доріг тощо. Комплексне використання запропонованих заходів у Запорізькому регіоні дозволить значно збільшити чисельність середнього класу, покращити стан наявного трудового потенціалу та підвищити рівень його конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Рубан В. М. Визначення трудового потенціалу в контексті сучасних світових економічних трансформацій / В. М. Рубан, М. В. Пустовіт // Теорія і практика управління. – 2009. – № 6. – С. 78-83.
2. Грищенко В. Ф. Економічна оцінка трудового потенціалу території з урахуванням екологічного фактора в контексті інноваційного розвитку / В. Ф. Грищенко, Л. Ю. Коваленко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 231-237.
3. Прушківська Е. В. Освіта як складова людського капіталу / Е. В. Прушківська, А. В. Переверзева // Вісник Запорізького національного університету. – №1(3). – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/ol_djrn/Natural/Vznu/c_o/20081/2008-26-06
4. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / Д. В. Клиновий, Т. В. Пела. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 728 с.
5. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/article/2264/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2020-roku.html>
6. Населення та міграція. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=43&Itemid=377
7. Населення та міграція. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/imaes/stories/1.1.4_naselennya_15_250716.pdf
8. Освіта. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/VNZ__aspir_18032015.pdf
9. Зайнятість та безробіття. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/1.1.1.1_osn_pok_run_pr_2000-2015_180716.pdf
10. Оплата праці та соціально-трудова відносина. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php?option=comcontent&view=category&layout=blog&id=40&Itemid=374>

References:

1. Ruban, V. M. (2009) "Definition employment potential in the context of the current global economic transformations", *Teoriya i praktika upravlinnya*, vol. 6, pp. 78-83.
2. Grischenko, V. F. and Kovalenko, L. Yu. (2011) "Economic evaluation of the employment potential of the territory, taking into account environmental factors torus on the innovative development", *Marketing i menedzhment innovatsiy*, vol.2, pp. 231-237.
3. Prushkivska, E. V. and Pereverzeva, A. V. (2008) "Education as a component of human capital", *Visnik Zaporizkogo natsionalnogo universitetu*, vol. 1, no. 3 [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/ol_djrn/Natural/Vznu/c_o/20081/2008-26-06
4. Klinoviy, D. V. (2006) "Rozmischennya produktivnih sil ta regionalna ekonomika Ukraini" *K. : Tsentri navch. l-ri*, p.728
5. Official site of Zaporizhzhya Regional State Administration, "The Regional Development Strategy of Zaporizhzhya region until 2020", available at: <http://www.zoda.gov.ua/article/2264/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2020-roku.html>
6. Official website of the Main Statistical Office in Zaporizhzhya region, "Population and migration", available at: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=43&Itemid=377
7. Official website of the Main Statistical Office in Zaporizhzhya region, "Population and migration", available at: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/imaes/stories/1.1.4_naselennya_15_250716.pdf
8. Official website of the Main Statistical Office in Zaporizhzhya region, "Education", available at: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/VNZ__aspir_18032015.pdf
9. Official website of the Main Statistical Office in Zaporizhzhya region, "Employment and unemployment" available at: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/1.1.1.1_osn_pok_run_pr_2000-2015_180716.pdf
10. Official website of the Main Statistical Office in Zaporizhzhya region, "Wages and Labor Relations" available at: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php?option=comcontent&view=category&layout=blog&id=40&Itemid=374>